

Marina Diković

Hrvaška izobraževalna politika v kontekstu vzgoje in izobraževanja za državljanstvo¹

Povzetek: Ena od prednostnih nalog sodobne vzgoje in izobraževanja, pa tudi vseživljenjskega izobraževanja je usposobiti učence, da bodo dejavno sodelovali v skupnosti in prispevali vanjo ter tako postali obveščeni, dejavni in odgovorni, opolnomočeni državljani. Vzgojo in izobraževanje za državljanstvo, katere namen je zagotoviti državljansko pismenost, je večina evropskih držav, tudi tranzicijske, vključila v svojo izobraževalno politiko kot poseben, ekspliciten cilj.

Namen tega članka je preučiti in primerjati koncept vzgoje in izobraževanja za državljanstvo iz hrvaške izobraževalne politike obveznega (osnovnošolskega) izobraževanja v evropskem kontekstu. V veljavnem Učnem načrtu in programu za osnovno šolo (2006) je vzgoja in izobraževanje za državljanstvo vključena v sklop integriranih vsebin, v predlogu Nacionalnega okvirnega kurikula za predšolsko vzgojo in splošno obvezno izobraževanje v osnovni in srednji šoli (2008) pa je opredeljena kot medpredmetna tema, modul ali učni predmet. Na podlagi izsledkov raziskav s tega področja in svojega preučevanja posebej poudarjamo potrebo po terminološki in vsebinski opredelitvi in vključitvi vzgoje in izobraževanja za državljanstvo v hrvaško izobraževalno politiko, saj je to prvi pogoj, da se bo vzgoja in izobraževanje za državljanstvo tudi izvajala.

Ključne besede: Hrvaška izobraževalna politika, vzgoja in izobraževanje za državljanstvo, državljanska pismenost, učni načrt in program, nacionalni kurikulum

UDK: 37.035.6(497.5)

Pregledni znanstveni prispevek

Marina Diković, asistentka, Univerza Jurja Dobrile, Oddelek za študij v italijanskem jeziku, I. M. Ronjgova 1, 52100 Pulj, Republika Hrvaška; e-naslov: mdikovic@unipu.hr

Uvod¹

Obvezno izobraževanje je prva stopnja vzgoje in izobraževanja učencev, njegov namen pa je zagotoviti splošno vzgojo in izobraževanje ter kakovost znanja. Šola ima odgovorno nalogo, da učence² med drugim nauči učiti se, usvajati znanje in pridobivati spretnosti ter izoblikovati si mnenja, na podlagi katerih bodo postali dejavni člani sodobne demokratične družbe. Ker se v takšni družbi od učencev zahtevajo aktivnost, obveščenost in odgovornost, bi morala šola zagotoviti potrebne razmere, da bi učenci postali *opolnomočeni državljani* in bi, to je zelo pomembno, napredovali v skladu s svojimi sposobnostmi. Obvezno izobraževanje se nanaša na poučevanje učencev in na razvijanje kompetenc, ki jih bodo potrebovali za življenje. »Gre za rabo najučinkovitejših metod poučevanja tistih vzgojno-izobraževalnih vsebin, ki so podlaga za razvijanje intelektualnih, družbenih, estetskih, ustvarjalnih, moralnih, telesnih in drugih sposobnosti, praktičnih spretnosti in osebnostnih lastnosti; te metode morajo biti ves čas prilagojene razvojni stopnji učenca in morajo ustrezati učenčevemu poprejšnjemu znanju in življenjskim izkušnjam.« (Učni načrt in program ... 2006, str. 10) Glede na to, da je *državljska pismenost* opredeljena kot sklop znanj in spretnosti, s katerimi posameznik dejavno sodeluje pri spreminjanju skupnosti in širše družbe, bi si bilo treba prizadevati, da bi se v šolski sistem vključil program, ki bi učence spodbujal k državljskemu aktivizmu in pobudam. Ta program bi pomenil temelj za delovanje demokratične družbe oziroma državljsko silo, ki bi s premislekom oblikovala najboljšo pot za mirne in pozitivne spremembe. Poleg usvajanja znanja in pridobivanja spretnosti je za državljsko pismenost nujno tudi izvajanje in vrednotenje tem in vsebin vzgoje in izobraževanja za državljanstvo (Milner 2002). Pojem državljske pismenosti se torej nanaša na *vsebine, spretnosti in vrednote* ter (*samo*)*vrednotenje* dosežkov v vzgoji in izobraževanju za državljanstvo. Pomeni izhodišče, potek izvedbe in udejanjenje glede na zastavljeni cilj. S pridobljenim znanjem in z razvitimi spretnostmi bodo

¹ Članek je nastal v sklopu znanstvenega projekta »Izobraževanje za interkulturno kompetenco« (303-3031173-0983), ki ga je odobrilo Ministrstvo za znanost, izobraževanje in šport Republike Hrvaške.

² V tem članku je uporabljena samo beseda v moškem spolu, vendar velja za pripadnike obeh spolov, ženskega in moškega.

učenci v življenju skupnosti sodelovali kot kompetentni državljani. *Državljska kompetenca*, ki je ena od osmih bistvenih kompetenc, zavzema pomembno mesto v izobraževanju v skladu z Evropskim referenčnim okvirom za vse članice Evropske unije (Recommendation of the European Parliament ... 2005). Sodobna demokratična družba potrebuje prizadevne, dovezetne, iznajdljive in sposobne, dejavne in marljive učence, ki bodo s svojimi kompetencami prispevali k svojemu osebnemu razvoju, pa tudi k razvoju demokratične družbe. Za poučevanje bi morali uporabiti izbor sodobnih učnih strategij, oblik dela in učnih virov, s čimer bi zagotovili uspeh vsakega učenca, namen poučevanja pa naj bi bil spodbudno in motivirajoče delovanje na razvoj vseh delov učenčeve osebnosti. Zadnje čase se vse pogosteje govori o učenju o demokraciji v demokratičnem ozračju, o ustvarjanju demokratičnega ozračja, ki temelji na vzajemnem spoštovanju, iskrenosti, razumevanju, solidarnosti in strpnosti. V tem smislu bi morala biti *kultura šole*³ prepoznavna v ožji in širši lokalni skupnosti, pa tudi v celotni družbi. V takšni spodbudni kulturi šole bi imeli učenci možnost razvijati kritično in ustvarjalno mišljenje, prosocialno mišljenje in mišljenje, usmerjeno v družbo, mišljenje, usmerjeno v prihodnost, dialog, razpravo, izmenjevanje zamisli in oblikovanje novih zamisli, pogledov in postopkov. Zato ima izobraževalni sistem pomembno vlogo pri državljanskem opismenjevanju, saj kakovostna izobraževalna politika lahko zviša raven državljanske pismenosti pri posameznikih (Milner 2002).

Terminološka in vsebinska opredelitev

V učnih načrtih in programih/kurikulah v Evropi⁴, tudi v državah v tranziciji, naletimo na različno poimenovanje, če je vzgoja in izobraževanje za državljanstvo z normativnimi dokumenti predpisana kot izbirni ali obvezni učni predmet. Besedna zveza vzgoja in izobraževanje za državljanstvo je *krovni izraz*, ki zajema množico ciljev, učnih strategij, učnih vsebin in načinov organizacije (modelov izvajanja). V različnih kulturnih kontekstih je vzgoja in izobraževanje za državljanstvo opredeljena različno glede na nekatere zgodovinske okoliščine, pri tem pa so upoštevani tudi pravni, družbeni, kulturni in moralni dejavniki. Odvisno od tega, ali jo podpira nevladni sektor, ali je utemeljena na izkušnjah in dejavnostih odraslih ali na individualnih pravicah, svoboščinah oziroma odgovornosti, se v zvezi z njo uporabljajo pridevniki: *aktivno*⁵ (angl. *active citizenship*) – na ravni Evropske unije,

³ V literaturi se pojem kultura šole nanaša na skupek pravil, vrednot in vsakdanjih opravil, ki so značilni za šolo.

⁴ Izobraževalni program (s pripadajočimi učnimi načrti) je temeljni kurikularni dokument izobraževalnega sistema vsake države, na podlagi katerega se izvajajo pouk in druge izobraževalne dejavnosti. Kurikulum zajema načrtovanje, izvedbo in preverjanje delovnega procesa glede na vsebinske prvine in preverjanje dosežkov v skladu z vnaprej zastavljenimi cilji in postavkami za uspešen potek učnega procesa. »Nekateri v kurikulumu vidijo konkreten *državni dokument za upravljanje vzgojno-izobraževalne dejavnosti v šolah*, za druge je *didaktični algoritem poučevanja* oziroma *skrbno načrtovano učenje in poučevanje*«, dejansko pa je tudi »*sistem za doseganje vzgojno-izobraževalnih rezultatov/izidov*« (Vican, Bognar in Previšić 2007, str. 162).

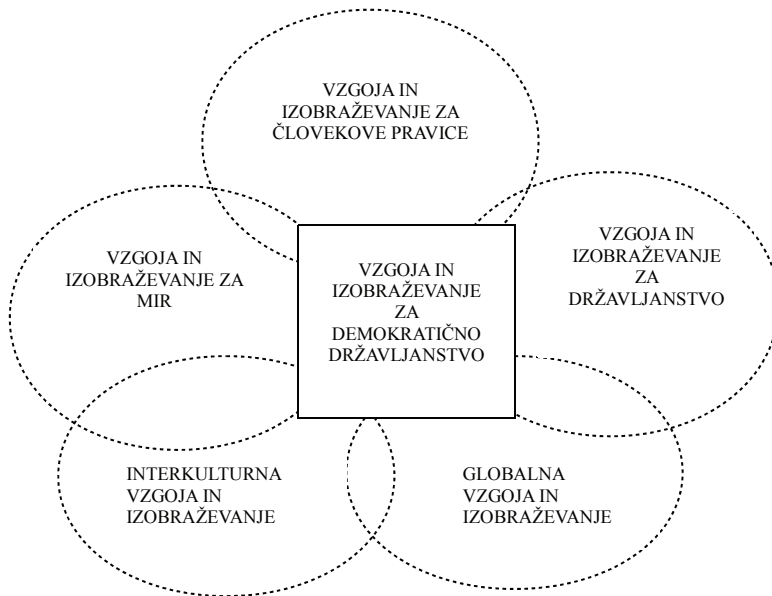
⁵ Aktivno državljanstvo in družbena kohezija sta del *Lizbonske strategije* (Treaty of ... 2000), ki je bila sprejeta na ravni Evropske unije.

demokratično (angl. *democratic citizenship*) – na ravni Sveta Evrope in *odgovorno* (angl. *responsible citizenship*) – na ravni evropske mreže za izobraževanje Eurydice. Pojem in vsebina *vzgoje in izobraževanja za državljanstvo* se uporabljata za *demokratično, dejavno in odgovorno državljanstvo, utemeljeno na načelih človekovih pravic in na kulturnem pluralizmu*. Nanašata se na sklop dejavnosti, ki potekajo v šolskem (formalnem) sistemu, pa tudi v zunajšolskem kontekstu (informalnem in neformalnem kurikulumu) z namenom, da bi mladi (in tudi odrasli) pridobili državljansko kompetenco, se seznanjali s svojimi pravicami in odgovornostmi in jih udeleževali ter dejavno sodelovali v demokratičnem življenju svoje družbe. Ko se učenci pri vzgoji in izobraževanju za državljanstvo pripravljajo na življenje v dejavni, odgovorni, demokratični in pluralistični družbi, se poudarja potreba po usvajanju *znanj* in bistvenih *spretnosti* ter po oblikovanju prosocialnih *mnenj*. To zajema tri ravni kompetence: *kognitivno* (razumevanje pojmov, idej, sistemov), *afektivno* (seznanjanje z vrednotami in sprejemanje teh vrednot) in *družbeno* (sposobnost uresničevanja demokracije v vseh življenjskih obdobjih). Namen vzgoje in izobraževanja za državljanstvo je oblikovati državljan, ki se zaveda svojih pravic in odgovornosti, sposobnega delovati v družbi v skladu s pravicami in svoboščinami oziroma sposobnega, da prevzame odgovornost za svoje delovanje (Audigier 2000; Bîrzéa idr. 2004; Dürr, Spajić - Vrkaš in Ferreira Martins 2002; Kerr 2004⁶). Vzgoja in izobraževanje za državljanstvo se po Dürru, V. Spajić - Vrkaš in I. Ferreira Martins (2002, str. 52–54) nanaša na: multiperspektivno, interdisciplinarno in kontekstualno metodo poučevanja in učenja za demokratične spremembe; razvoj kognitivnih, afektivnih in praktičnih znanj in spretnosti, ki posamezniku omogočajo ustrežnejše odzivanje na potrebe participativne demokracije; pridobivanje, uporabo in nadaljnjo krepitev pravic in odgovornosti državljanov v vseživljenjskem smislu; individualno in kolektivno opolnomočenje državljanov; razvoj odnosov med posamezniki in skupinami; možnosti za obnavljanje družbenih vezi z razvijanjem mnogoterih identitet državljanov in z družbenim vključevanjem; sodelovanje in partnerstvo na vseh ravneh pri izdelavi in uporabi vzgojno-izobraževalnih strategij za doseganje ciljev državljanske družbe⁷. Vrednote, ki se pri vzgoji in izobraževanju za državljanstvo razvijajo z namenom, da bi učenci postali državljansko pismeni in to pismenost tudi razvili, so: *splošne človekove pravice, enakost, pravičnost in pluralizem, demokracija, družbena odgovornost, strpnost, kulturna različnost, družbena kohezija (povezanost) in vladavina prava* ipd. Vzgoja in izobraževanje za državljanstvo, kot navajajo dokumenti Evropske unije, z dejavnostmi in postopki, povezanimi z njima, spodbuja kulturni pluralizem in družbeno kohezijo z namenom razvijanja državljanske pismenosti. Kulturni pluralizem pomeni obstoj »več etničnih, nacionalnih, verskih, jezikovnih in drugih skupin, ki jim državljanska demokracija omogoča ohranjanje in razvijanje samostojnih identitet ter jim hkrati nalaga tudi dolžnost spoštovanja kulturnih vsebin, značilnih za družbo v celoti«

⁶ Vsi ti avtorji v svojih besedilih govorijo o pojmu *vzgoja in izobraževanje za demokratično državljanstvo*. To po našem mnenju sodi k širšemu pojmu *vzgoja in izobraževanje za državljanstvo*. Ta torej zajema tudi *demokratično državljanstvo*.

⁷ Državljanstva družba je skupnost državljanov, ki se svobodno združujejo z namenom varovanja svojih pravic.

(Spajić - Vrkaš, Kukoč in Bašić 2001, str. 415), družbena kohezija pa je mehanizem, s katerim se presega kulturni pluralizem in s katerim so vrednote neke družbe povezane kot splošno veljavne vrednote.

Slika 1: Vzgoja in izobraževanje za demokratično državljanstvo in podobne izvedbene oblike (vir: Dürr, Spajić - Vrkaš in Ferreira Martins 2002, str. 51)

Številni mednarodni dokumenti so zagotovili razvoj vzgoje in izobraževanja za državljanstvo v Evropi in pripomogli k spodbujanju tega razvoja. Največ je k temu pripomogel Svet Evrope. Na drugem sestanku predsednikov držav in vlad članic Sveta Evrope leta 1997 je bil sprejet projekt *Vzgoja in izobraževanje za demokratično državljanstvo* (angl. *Education for Democratic Citizenship*), katerega namen je bil ugotoviti, kateri koncepti, vrednote in spretnosti so potrebni, da posamezniki postanejo participativni državljani, kako se razvijejo in kako jih je mogoče posredovati drugim: otrokom, mladim in odraslim. S tem projektom, ki je temeljil na drugačnem demokratičnem izobraževanju, osredotočenem na *pravice in odgovornosti* posameznikov, naj bi pomagali tranzicijskim državam in državam Zahodne Evrope pri odpravljanju demokratičnega deficita⁸. Gre za obravnavo teorije in prakse vzgoje in izobraževanja, v središču katere so *varstvo človekovih pravic* ter participacija in odgovornost državljanov pri vzpostavitvi in ohranjanju temeljnih vrednot evropske demokracije. Vključuje cilje in vsebine z

⁸ »Izraz demokratični deficit se je pojavil v razpravi o pomanjkljivostih pri demokratičnem vodenju Evropske unije, za katere se je izkazalo, da jih povzročajo velikost, zapletenost in odtujenost njene institucionalne strukture in administrativnega aparata.« (Spajić - Vrkaš, Kukoč in Bašić 2001, str. 100)

Uporablja se za opisovanje tega, da je Evropska unija zaradi zapletenosti ustroja in načina odločanja premalo demokratična in da se zdi povprečnemu državljanu oddaljena in nerazumljiva.

drugih področij (ali drugačnih metod) vzgoje in izobraževanja (slika 1) z namenom krepitve varstva človekovih pravic – *vzgoja in izobraževanje za človekove pravice*, razvoja socialne kohezije s promoviranjem miru in nenasilja – *vzgoja in izobraževanje za mir*, krepitve državljske odgovornosti – *državljska vzgoja in izobraževanje*, razvijanja kulturnega pluralizma in strpnosti do različnosti – *interkulturalna vzgoja in izobraževanje*, seznanjanja z vprašanji globalne medsebojne odvisnosti – *globalna vzgoja in izobraževanje*, ki so pomembni za razvoj izobraževalnih politik držav sveta in Evrope. Namen vseh teh metod je *razvijati odgovornost za trajno demokracijo, utemeljeno na vrednotah človekovih pravic*.

»Smernice projekta so bile potrjene leta 1999 v Budimpešti s sprejetjem *Deklaracije in programa izobraževanja za demokratično državljanstvo, utemeljeno na pravicah in odgovornostih državljanov /.../*, v kateri piše, da je končni cilj učenja za državljanstvo razvitje kulture *pravic in odgovornosti*, v kateri je mogoče uresničevati ideje kulturnega pluralizma in družbene kohezije.« (Spajić - Vrkaš, Stričević, Maleš in Matijević 2004, str. 134)

Priporočilo (2002) 12 Ministrskega sveta državam članicam o izobraževanju za demokratično državljanstvo (Priporočilo ... 2002) je poleg drugega potrdilo, naj se v izobraževalnih politikah držav članic to področje opredeli kot prednostna naloga politike in izobraževalnih reform.

Vzgoja in izobraževanje za državljanstvo, s tem pa tudi državljska pismenost se zadnje čase pojavljata med ključnimi instrumenti priprave mladih na dejavno sodelovanje v sodobni demokratični družbi. Zato mora imeti to področje, kot navajajo številni evropski dokumenti, posebno mesto v izobraževalnih reformah in politikah, s tem pa tudi v izobraževalnih praksah.

Vzgoja in izobraževanje za državljanstvo v evropski izobraževalni politiki

Pomen vzgoje in izobraževanja za državljanstvo, katere namen je zagotavljanje državljske pismenosti, je nedvomen. V tem članku želimo pokazati, da je treba vzgojo in izobraževanje za državljanstvo vsebinsko opredeliti v normativnih dokumentih in izobraževalni politiki zaradi izvajanja in zagotavljanja državljske pismenosti. Pisci del s tega področja (Audigier 2000; Bîrzéa idr. 2004; Dürr, Spajić - Vrkaš in Ferreira Martins 2002; Kerr 2004) v svojih študijah poudarjajo, da bi morala biti vsebina vzgoje in izobraževanja za državljanstvo vključena v normativne dokumente posamezne države, biti pa bi morala tudi sestavni del izobraževalnega programa oziroma kurikula. V literaturi je zapisano, da je kurikulum »ciljno usmerjen način lotevanja vzgoje in izobraževanja ter razmeroma zanesljiv, natančen in optimalen način izvajanja fleksibilno načrtovanega učnega procesa, izobraževanja in zagotavljanja kompetenčnih sposobnosti« (Previšić 2007, str. 20) in da »med sestavine razvitega šolskega kurikula sodijo vsebinska in ciljna izhodišča, šolsko življenje, kultura šole, uspešnost šole, pouk, šolski menedžment, osebnost učiteljev in njihov osebni razvoj, cilji in strategije razvoja kakovosti, oporne točke, časovni standardi, oblike skupinskega dela, kurikulum za

starše, delovno okolje staršev in učiteljev, učencev in učiteljev, delo v šolski skupnosti, kurikulum dolžnosti in instrumenti evalvacije« (Jurić 2007, str. 271). Zato Sardoč (2005, str. 44) poudarja, da je enako pomembno kot razprava o tem, kako opredeliti državljansko vzgojo⁹, tudi to, kako jo vključiti v šolski kurikulum, kako jo implementirati, razvijati in vrednotiti. V tem desetletju so bile izpeljane številne raziskave, ki lahko ponudijo odgovor na vprašanje o načinu vključevanja vzgoje in izobraževanja za državljanstvo v kurikulum, o izvajanju vzgoje in izobraževanja za državljanstvo, o strategijah in oblikah dela, pa tudi o strokovnem izpopolnjevanju učiteljev za delo na tem področju v evropskih državah¹⁰. Večina držav je vzgojo in izobraževanje za državljanstvo v svojo izobraževalno politiko vnesla kot poseben izobraževalni cilj ali načelo. Vključena je v šolski kurikulum, celotno šolsko organizacijo in šolsko okolje, vseživljenjsko izobraževanje in strokovno izpopolnjevanje učiteljev. V izobraževalnih programih oziroma kurikulah obstaja kot *poseben učni predmet* (obvezni ali izbirni), *integrirana tema*, *kroskurikulna tema*, kot *šolski projekt* ali *projekt lokalne skupnosti* ali kot kombinacija teh oblik, povsod pa je poudarek na dejavnem sodelovanju učencev v šoli in zunaj nje. Na podlagi raziskav, opravljenih v Evropi, pa lahko rečemo, da med izobraževalno politiko in prakso obstaja svojevrsten prepad (nepremostljiva razlika). Ta razlika se nanaša na razmere, ki jih je treba zagotoviti, da bi se vzgoja in izobraževanje za državljanstvo razvila v svoji celovitosti. Gre npr. za sodelovanje različnih udeležencev vzgojno-izobraževalnega procesa, kompetenco učiteljev za delo na tem področju, vprašanje vrednotenja in oblikovanja kazalcev kakovosti, da bi si učenci lahko izoblikovali mnenja v skladu z demokratičnimi načeli.

Po zgledu drugih evropskih držav se tudi v izobraževalnih sistemih tranzicijskih držav temu področju posveča posebna pozornost. V *Federaciji Bosne in Hercegovine*¹¹ so vsebine vzgoje in izobraževanja za državljanstvo integrirana tema, ki se poučuje pri nekaterih učnih predmetih (materinščini, spoznavanju narave in družbe ipd.) pri temah avtoriteta, odgovornost, zasebnost, pravičnost, in to od prvega do četrtega razreda osnovne šole. Učni predmet *Demokracija in človekove pravice* je v učnem načrtu in programu za osmi razred, kjer se poučuje pri temah avtoriteta, zasebnost, odgovornost, pravičnost, državljan, oblast, projekt državljan. Zaradi

⁹ Pojem *vzgoja* se v širšem pomenu besede nanaša na usvajanje vrednot, npr. s področja vzgoje in izobraževanja za državljanstvo, pa tudi na usvajanje temeljnih ključnih pojmov. Gre torej za *vzgojo in izobraževanje*.

¹⁰ a) *Eurydice Network* – Informacijska mreža za izobraževanje v Evropi (izsledki raziskav: *Citizenship Education at School in Europe* (2005). Brussels: European Commission, Eurydice European Unit., Bîrzéa, C., Kerr, D., Mikkelsen, R., Froumin, I., Losito, B., Pol, M., Sardoč, M. (2004). All-European Study on Education for Democratic Citizenship Policies. Strasbourg: Council of Europe);

b) IEA (*International Association for the Evaluation of Educational Achievement*) – Mednarodna organizacija za evalvacijo izobraževalnih dosežkov (izsledki raziskav: Torney - Purta, Judith et al. (1999). *Civic Education across Countries: Twenty-four National Case Studies from IEA Civic Education Project*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement; Torney - Purta, Judith et al. (2001). *Citizenship and Education in Twenty-eight Countries: Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement).

¹¹ Skupna jedra učnih načrtov in programov Bosne in Hercegovine (2003). http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/zajed-osn-hrv-bih-t06.pdf (6. 2. 2010)

neenotnosti sistema, obstoja kantonov in različnih etničnih skupin se pojavljajo težave, ki se kažejo tudi v nepoštenosti izobraževalne politike glede vzgoje in izobraževanja za državljanstvo. V *Republiki srbski* se kot tema, integrirana v druge učne predmete, poučuje od drugega do petega razreda, kot predmet *Demokracija in človekove pravice* pa v devetem razredu. V *Republiki Črni gori*¹² se pri učnem predmetu *Državljska vzgoja*, ki je bil uveden kot nov obvezni predmet za šesti in sedmi razred (devetletne osnovne šole), učenci usposablajo za dejavno sodelovanje v družbi, razvijajo občutek pripadnosti skupnosti in družbi, občutek nacionalne in kulturne identitete, pri njih se spodbujajo razvoj demokratičnega mišljenja in vrednot, spoštovanje človekovih pravic in sprejemanje drugačnosti. Izšli so tudi novi učbeniki s tega področja, novi programi, strokovno izpopolnjevanje učiteljev pa je na zelo visoki ravni. V *Republiki Makedoniji*¹³ se v obveznem izobraževanju poučuje kot samostojen učni predmet, pa tudi integrirano v tematskih sklopih razvoj osebnosti in identitete, upravljanje, državljanstvo, pravice in dolžnosti, človekove pravice in svoboščine, medkulturna komunikacija. Nedavno so bila vpeljana kakovostna učna sredstva (učbeniki in priročniki) za podporo sodobnemu poučevanju (Trajkovski 2003). V izobraževalni politiki *Republike Slovenije*¹⁴ se vsebine vzgoje in izobraževanja za državljanstvo izvajajo pri posebnem izbirnem učnem predmetu v sedmem in osmem razredu (devetletne) osnovne šole pod imenom *Državljska in domovinska vzgoja ter etika*. Poleg tega učitelji različnih učnih predmetov dobro sodelujejo pri integriranju učnih tem s tega področja, saj je to temeljni pogoj za kroskurikulno poučevanje vsebin iz vzgoje in izobraževanja za državljanstvo (Šimenc 2003). Pri izbirnem učnem predmetu in kroskurikulni temi, v kateri so zajete vsebine iz vzgoje in izobraževanja za državljanstvo, se v skladu z izobraževalno politiko Republike Slovenije pri učencih spodbuja zavest o nacionalni identiteti in kulturnih ter državljskih vrednotah. Na splošno se z izvajanjem vzgoje in izobraževanja za državljanstvo v Republiki Sloveniji učenci vzgajajo v duhu enakosti, strpnosti, spoštovanja različnosti in človekovih pravic (Novak in Klemenčič 2006). Vsebine vzgoje in izobraževanja za državljanstvo so v *Republiki Srbiji*¹⁵ vključene v obvezno izobraževanje že od šestega oziroma osmega leta in se kot poseben izbirni predmet *Državljska vzgoja* poučujejo osem let (v osemletni osnovni šoli). Učenci se lahko odločijo za ta učni predmet in so vanj

¹² Strateški načrt Zavoda za šolstvo 2005–2007 (2005). Podgorica: Vlada Republike Črne gore, Zavod za šolstvo (Foundation Open Society Institute, Predstavništvo Črna gora). http://195.66.163.162/download/strateski_plan_zzs.pdf (6. 2. 2010)

¹³ Trajkovski, I., Lakinska, B., Adamcevska, S., Mostrov, V., Naceva, B., Mickovska, G. (2004). Project Education for Democratic Citizenship: From Policy to Effective Practice through Quality Assurance (EDC – QA Project). EDC – QA (44). CEPS, UNESCO. Dostopno na: http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/country-reports_macedonia_final.pdf (7. 2. 2010)

¹⁴ Učni načrt – program osnovnošolskega izobraževanja, Državljska vzgoja in etika (2002). http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_obvezni/Drzavljska_vzgoja_in_etika_obvezni.pdf (6. 2. 2010)

Izobraževanje v Sloveniji (Program osnovne šole, Predmetnik osnovne šole) (2008). http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmetniki/Predmetnik_splosni.pdf (7. 2. 2010)

¹⁵ Program državljskega izobraževanja Republike Srbije (2008). <http://www.gradjanske.org/page/civicEducationProgram/sr.html> (7. 2. 2010)

vključeni ves čas poteka izobraževalnega procesa. Združenje Državlanske pobude, ki promovira vzgojo in izobraževanje za državljanstvo in sodeluje v procesu razvoja in demokratizacije države, je izdalo več priročnikov za izvajanje tega predmeta za učence in učitelje v osnovnih (in srednjih) šolah.¹⁶

S sistematičnim izvajanjem vzgoje in izobraževanja za državljanstvo bi morali pri učencih spodbujati državljansko pismenost, s katero naj bi si zagotovili kompetenco in sposobnost za iskanje odgovorov na številna zapletena vprašanja demokratične družbe. Na podlagi preučevanja vzgoje in izobraževanja za državljanstvo v izobraževalnih politikah evropskih držav, tudi tranzicijskih, lahko rečemo, da imajo vse države to področje za pomemben del svojega (obveznega) izobraževalnega sistema. Republika Hrvaška bi se morala zgledovati po teh modelih vključevanja vzgoje in izobraževanja za državljanstvo in najti najboljši možni način za terminološko in vsebinsko opredelitev in vključitev tega področja. O tem vprašanju se v Evropi govori že nekaj časa. Ker se Hrvaška pripravlja na članstvo v Evropski uniji, je pomembno, da izobraževalne standarde uskladi z evropskimi¹⁷, to pa velja tudi za vzgojo in izobraževanje za državljanstvo.

Vzgoja in izobraževanje za državljanstvo v hrvaškem izobraževalnem kontekstu

Splošno, obvezno osnovnošolsko izobraževanje v Republiki Hrvaški traja osem let in se izvaja v dveh delih: prva štiri leta v obliki razrednega pouka, druga štiri leta v obliki predmetnega pouka. Obvezno izobraževanje se od leta 2006 izvaja po *Učnem načrtu in programu za osnovno šolo* (2006)¹⁸. V tem dokumentu vzgoja in izobraževanje za državljanstvo ni predpisana kot obvezni učni predmet, ampak je uvajanje teh vsebin v osnovne šole predvideno v sklopu *integriranih vzgojno-izobraževalnih vsebin*, in to »interdisciplinarno, kot izbirni predmet, pri dejavnostih zunaj pouka v obliki projektov, pri zunajšolskih dejavnostih in/ali sistematično pri izvajanju celotnega šolskega načrta in programa« (Učni načrt in program ... 2006, str. 24). Uporabljen je izraz *vzgoja in izobraževanje za človekove pravice in demokratično državljanstvo*, poudarjeno pa je, da bi morali biti učitelji seznanjeni s tem programom, »da bi učinkoviteje uporabljali metodo integracije in korelacije sorodnih vzgojno-izobraževalnih vsebin« (prav tam), in da ta program »omogoča uporabo dejavnih strategij učenja in poučevanja: projektno učenje, sodelovalno učenje, učenje v paru, igranje vlog, simulacije, reševanje problemov, socialno

¹⁶ Združenje Državlanske pobude izvaja nekaj programov: Program za mlade, Razvoj civilne družbe, Program državlanskega izobraževanja, FENS – Federacija NVBO Srbije in Medetnični program. Podrobnosti na spletni strani <http://www.gradjanske.org/page/home/sr.html>.

¹⁷ Evropska unija nima skupne izobraževalne politike. Njena vloga je omejena na spodbujanje sodelovanja med državami članicami. Vsaka država po načelu subsidiarnosti ohranja popolno odgovornost za vsebino in organizacijo svoje izobraževalne politike (navedeno po: Treaty of ... 2000). Toda »pristop k Evropski uniji za Hrvaško pomeni, da naj bi imela sistem vzgoje in izobraževanja, ki naj bi se po kakovosti približeval tistemu v državah članicah« (Načrt razvoja ... 2005, str. 8).

¹⁸ *Učni načrt in program za osnovno šolo* (2006) je temeljni dokument Ministrstva za znanost, izobraževanje in šport Republike Hrvaške, v katerem so zajeti učni načrti in programi za vse učne predmete (obvezne in izbirne) od prvega do osmega razreda.

učenje z uporabo informacijskih in komunikacijskih tehnologij idr.« (prav tam). To pravzaprav pomeni, da se je mogoče o vključitvi vzgoje in izobraževanja za državljanstvo v šolski kurikulum svobodno odločati. V *Učnem načrtu in programu za osnovno šolo* (2006) poleg konkretnejše terminološke in vsebinske vključenosti tega področja (ker je dokument pretirano učno-programsko naravnano) manjkajo še merila za presojo in nadzor kakovosti na vseh področjih, tudi pri vzgoji in izobraževanju za državljanstvo. V njem *ni določena stopnja usvojenega znanja*, rezultati niso nadzorovani in ni jasno določeno, kdo in kako naj bi nadzoroval izvajanje tega ali drugih (podobnih) področij. Toda pogledjmo najprej, kako se je razvijala zamisel o uvajanju vzgoje in izobraževanja za državljanstvo v hrvaško izobraževalno politiko.

Vzgoja in izobraževanje za državljanstvo je bila sistematično vpeljana v hrvaško izobraževalno politiko z uveljavitvijo *Nacionalnega programa vzgoje in izobraževanja za človekove pravice* (1999), v katerem so poleg programov za osnovne šole zajeti tudi programi predšolske vzgoje in srednješolski programi in prav tako program izobraževanja odraslih. Glavni namen nacionalnega programa je »zagotoviti pomoč otrokom, mladim in odraslim pri seznanjanju s temeljnimi načeli in vrednotami demokracije in državljanske družbe, pa tudi pri razvijanju intelektualnih in socialnih spretnosti za dejavno in koristno sodelovanje v pluralistični in parlamentarni demokraciji« (Nacionalni program ... 1999). Izdelali so ga strokovnjaki pod pokroviteljstvom Nacionalnega odbora za izobraževanje o človekovih pravicah Vlade Republike Hrvaške v sklopu izvajanja *Desetletja vzgoje in izobraževanja za človekove pravice* (1995–2004) Združenih narodov (1995). Temelji na rezultatih projekta *Izobraževanje za mir in človekove pravice za hrvaške osnovne šole* (1997–1999), ki sta ga podprla Unesco in Vlada Kraljevine Nizozemske, in projekta *Državljan in ustava – temelja demokracije*, ki ga je izvirno pripravil Center za državljansko vzgojo iz Calabasasa (ZDA). Natisnjen je bil kot samostojna publikacija in poslan vsem osnovnim (in srednjim) šolam. Zajema ključne prvine vzgoje in izobraževanja za državljanstvo: (1) pojem opolnomočenega, dejavnega in odgovornega državljana, (2) načine in strategijo uporabe, (3) utrjevanje posebnih znanj, spretnosti, vrednot in kompetenc, (4) postopke, s katerimi se zagotovi zastopanost ciljev vzgoje in izobraževanja za človekove pravice v učnem načrtu in programu, pa tudi v gradivu za poučevanje in učenje itd. Čeprav so bili z nacionalnim programom seznanjeni vsi učitelji v obveznem izobraževanju (poslan je bil vsem šolam, potekala pa so tudi številna strokovna srečanja na to temo¹⁹), je opaziti, da ni dovolj in ustrezno implementiran v *Učni načrt in program za osnovno šolo* (2006), s tem pa, najverjetneje, niti v prakso.

Izobraževalna reforma v Republiki Hrvaški, ki se je začela leta 2005, se sklicuje na *Načrt razvoja sistema vzgoje in izobraževanja 2005–2010* (2005), v katerem so poudarjeni »pomen priprave mladih na življenje in delo v družbi, utemeljeni na znanju, pomen razvijanja zavesti o potrebi po vseživljenjskem učenju in pomen

¹⁹ Zasluge za pripravo strokovnih srečanj za učitelje in založnike publikacij za delo na tem področju imata *Raziskovalno-izobraževalni center za človekove pravice in demokratično državljanstvo* pri Filozofski fakulteti Univerze v Zagrebu (<http://www.ffzg.hr/hre-edc>) in *Agencija za vzgojo in izobraževanje* Republike Hrvaške (<http://www.azoo.hr>).

razvijanja podjetništva ter družbenih veščin«, pa tudi »promoviranja dejavnega državljanstva« (prav tam). Govori o »družbeni razsežnosti izobraževanja«, postavlja učenca v središče vzgojno-izobraževalnega procesa in poudarja njegovo sposobnost za dejavno sodelovanje v demokratični družbi. S promoviranjem vzgoje in izobraževanja za človekove pravice v Hrvaški to področje dobiva pomembno vlogo v izobraževalnem sistemu tudi po *Nacionalnem programu varstva in promoviranja človekovih pravic od leta 2008 do 2011* (2007), ki ga je sprejela Vlada Republike Hrvaške. Ta dokument navaja, da je treba poleg izpeljave drugih ukrepov (postavljeni so tudi roki) posodobiti model vzgoje in izobraževanja za človekove pravice in državljanstvo in izvajanje tega modela na posameznih stopnjah in v posameznih oblikah vzgoje in izobraževanja ter zagotoviti izvajanje na vseh stopnjah in v vseh oblikah vzgoje in izobraževanja.

Predlog *Nacionalnega okvirnega kurikula za predšolsko vzgojo in splošno obvezno izobraževanje v osnovni in srednji šoli* (2008) je bil nekajkrat v javni razpravi. Ta dokument še do danes ni bil sprejet, v njem pa je vzgoja in izobraževanje za državljanstvo opredeljena v kontekstu medpredmetne teme *Državlјanska vzgoja*. Tako se lahko izvajata kot *medpredmetna tema* v nižjih razredih, v osmem razredu pa kot *samostojen modul ali predmet*. Medpredmetne teme ta dokument opisuje kot »pomembne, ker učencem omogočajo, da se z nekaterimi pojavi seznanijo z različnih vidikov in tako ugotavljajo in raziskujejo povezave med učnimi predmeti, tj. vsebine, o katerih se učijo pri različnih predmetih in na različnih področjih« (Nacionalni okvirni kurikulum ... 2008, str. 14). Kot medpredmetna tema se vsebine vzgoje in izobraževanja za državljanstvo »nanašajo na tiste prvine državljanske kompetence, h katerih razvoju lahko prispevajo vsi predmeti /.../, med njene pomembne prvine pa sodijo: razvijanje zavedanja učencev o pomembnosti razvoja demokratičnih institucij in procesov v naši družbi, Evropi in svetu; razvijanje pozitivnega mišljenja in zanimanja učenca za konstruktivno in učinkovito sodelovanje v življenju šole in neposredne skupnosti, v kateri živi; razvijanje pozitivnega mišljenja in zanimanja učenca za konstruktivno in učinkovito sodelovanje v družbenem življenju, ko bo odrasel državljan; razvijanje zavedanja učenca o enakopravnosti spolov v družbi, strpnosti do drugih narodov, kultur in religij, različnosti mnenj, usposabljanje za mirno in konstruktivno reševanje nesoglasij, kritično presojanje družbenega dogajanja, rabo in vrednotenje različnih virov obveščanja pri odločanju in angažiranju« (prav tam, str. 16–17). Predlog *Nacionalnega okvirnega kurikula* temelji na *kompetencah učencev* in na *rezultatih učenja*, uporablja se pri holistični metodi²⁰ izbiranja in organiziranja vzgojno-izobraževalnih vsebin, vnaša večjo transparentnost dela v udejanjanje vzgojno-izobraževalnih vrednot in ciljev, krepi in razvija vzgojno dimenzijo in je podlaga za vrednotenje in samovrednotenje vzgojno-izobraževalnega in šolskega

²⁰ Holistična metoda je humanistična metoda, ki poudarja usmerjenost na enotnost in povezanost vsega, kar nas obdaja. »Temeljno izhodišče holizma je, da zapletenih pojavov, kakršno je tudi človekovo duševno življenje, ni mogoče pojasniti samo z analiziranjem njihovih sestavnih delov, ampak je treba razlago poiskati v dojetanju njihove celovitosti.« (Spajić - Vrkaš, Kukoč in Bašić 2001, str. 190). Holistična metoda daje prednost udeležbi in dejavnim prizadevanjem učencev, s čimer ti postanejo sodelavci in akterji, odgovorni za svoje ravnanje v procesu spreminjanja.

dela. Je razvojni dokument in podlaga za izdelavo vseh drugih izobraževalnih dokumentov. Ker pa je to vendarle samo predlog, v hrvaški izobraževalni politiki še čakamo na sprejetje nacionalnega kurikula.

Ker vzgoja in izobraževanje za državljanstvo v hrvaški izobraževalni politiki ni v celoti terminološko opredeljena niti konkretno vsebinsko določena, se postavlja vprašanje, ali se v hrvaških osnovnih šolah sploh izvaja in kako se izvaja. Na podlagi izsledkov obsežnejše raziskave o izvajanju vzgoje in izobraževanja za državljanstvo v osnovnih šolah v Istrski županiji v Republiki Hrvaški (Diković 2009) in da bi poudarili pomen državljanskega opismenjevanja učencev, lahko sklenemo, da se vzgoja in izobraževanje za državljanstvo najpogosteje izvaja *pri projektih* (z integriranimi temami) ali *sistematično v celotnem načrtu in programu* (kroskurikulno). Manj pogosto se izvaja *interdisciplinarno*, pri *dejavnostih zunaj pouka* ali pri *zunajšolskih dejavnostih*, še redkeje pa kot *izbirni predmet*. Takšni rezultati so pričakovani glede na to, da v normativnih dokumentih Republike Hrvaške koncept vzgoje in izobraževanja za državljanstvo ni dovolj vsebinsko razčlenjen, še več, šole in učitelji imajo možnost, da se svobodno odločajo o implementiranju in o izbiri načina vključevanja tega področja v šolski kurikulum. Prav tako je vprašljiva pristojnost učiteljev za delo na tem področju.

Če bo vzgoja in izobraževanje za državljanstvo terminološko in vsebinsko vključena v hrvaško izobraževalno politiko, lahko pričakujemo tudi izvajanje tega področja v obveznem izobraževanju, v izobraževalni praksi. Vsekakor bi se to nanašalo na usvajanje in pridobivanje znanja, spretnosti in vrednot ter uporabo vsega tega v demokratičnem okolju, prepoznavnejši kulturi šole. Spoznavanje definicij brez uporabe v praksi ne omogoča dejavnega ali demokratičnega državljanstva. Sistematično izvajanje vzgoje in izobraževanja za državljanstvo zajema tudi izobraževanje (bodočih) učiteljev za poučevanje vsebin iz vzgoje in izobraževanja za državljanstvo, pa tudi strokovno izpopolnjevanje teh učiteljev.

Sklepi

Na podlagi preučevanja vzgoje in izobraževanja za državljanstvo je mogoče ugotoviti, da je to v vseh evropskih izobraževalnih politikah, tudi v izobraževalnih politikah tranzicijskih držav, pomembno področje in vodilna misel pri razvijanju in opolnomočenju učencev za to, da bi postali obveščeni, dejavni in odgovorni državljani. Vzgojo in izobraževanje za državljanstvo je treba v izobraževalni politiki Republike Hrvaške ne le terminološko opredeliti, ampak tudi konkretno vsebinsko normativno implementirati, saj je to temeljni pogoj za izvajanje. To področje ne more biti vključeno v ozek obseg učnega načrta in programa/kurikula, ne da bi se poprej dogovorili ne samo o terminologiji, ampak tudi o strategiji *načrtovanja, oblikovanja programa, izvajanja in evalvacije* vzgoje in izobraževanja za državljanstvo. Izvajanje vzgoje in izobraževanja za državljanstvo (s sodobnimi strategijami poučevanja, oblikami dela in učnimi viri) je treba normativno predpisati od zgodnjega obdobja šolanja učencev zaradi izvajanja v praksi in zagotavljanja ter razvijanja državljanske pismenosti.

V hrvaškem obveznem izobraževanju imajo motivirani učitelji pomembno vlogo pri izvajanju tega pomembnega področja. Toda vprašanje je, koliko so za to pristojni, čeprav se Republika Hrvaška ponaša z bogato strokovno literaturo, izvrstnimi znanstveniki, strokovnjaki, teoretiki in praktiki, ki predstavljajo svoje znanje in primere dobre prakse na nacionalni in mednarodni ravni. Po nekaterih raziskavah (Piršl, Marušić - Štimac in Pokrajac - Bulian 2007) se učiteljem poučevanje vzgoje in izobraževanja za državljanstvo pogosto vsiljuje, čeprav jih to poučevanje ne zanima, z njim nimajo izkušenj niti zanj niso usposobljeni. Vprašanje interkulture kompetence učitelja (njegove odprtosti, spoštljivosti in sposobnosti sprejemanja v interakciji z *drugačnimi*) »postaja zadnja leta vse pomembnejše zaradi pojava globalizacije in stikov med velikimi podjetji, organizacijami, pa tudi posamezniki po vsem svetu, ki si jih ni mogoče predstavljati brez uspešne komunikacije« (Hrvatić in Piršl 2007, str. 400), ter drugih zahtev, kot so npr. »občutljivost, samozavedanje oziroma razumevanje vedenja drugih ter razumevanje drugačnih načinov razmišljanja in drugačnih pogledov na svet« (prav tam). Ker je strokovno izpopolnjevanje učiteljev in izvajanje tega področja v obveznem izobraževanju za zdaj odvisno izključno od znanja motiviranih učiteljev in njihovih lastnih pobud, je po dosedanjih ugotovitvah sistematičnega implementiranja vzgoje in izobraževanja za državljanstvo premalo, primanjkuje vsega, od študijskih programov do strokovnega izpopolnjevanja učiteljev za delo na tem področju. Glede na to, da je v večini evropskih držav vzgoja in izobraževanje za državljanstvo vključena v začetno izobraževanje učiteljev ali je izbirna tema pri njihovem strokovnem izpopolnjevanju (Citizenship Education at School ... 2005), je treba pridobivanju in razvijanju kompetenc učiteljev pri promoviranju državljanske pismenosti z vzgojo in izobraževanjem za državljanstvo v hrvaškem izobraževanju posvetiti posebno pozornost. Na tako zastavljenem cilju bi bilo mogoče utemeljiti raziskave v prihodnosti.

Literatura in viri

- Audigier, F. (2000). Council for Cultural Co-operation (CDCC). Project »Education for democratic citizenship: Basic Concepts and Core Competencies for Education for Democratic Citizenship«. Strasbourg: Council of Europe.
- Bîrzéa, C., Kerr, D., Mikkelsen, R., Froumin, I., Losito, B., Pol, M., in Sarđoć, M. (2004). All-European Study on Education for Democratic Citizenship Policies. Strasbourg: Council of Europe.
- Citizenship Education at School in Europe (2005). Brussels: European Commission, Eurydice European Unit.
- Diković, M. (2009). Provođenje odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo u osnovnim školama. V: Kadum, V. (ur.). Zbornik radova. Međunarodni znanstveni skup »Škola po mjeri«, Medulin, Pulja: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, str. 153–168.
- Dürr, K., Spajić - Vrkaš, V., in Ferreira Martins, I. (2002). Project on »Education for Democratic Citizenship«: Learning for Democratic Citizenship: Approaches, Methods and Practies. Strasbourg: Council of Europe.

- Hrvatić, N., in Piršl, E. (2007). Kurikulum pedagoške izobrazbe učitelja. V: Previšić, V. (ur.). Kurikulum: teorije–metodologija–sadržaj–struktura. Zagreb: Zavod za pedagogiju, Školska knjiga, str. 385–412.
- Izobraževanje v Sloveniji (Program osnovne šole, Predmetnik osnovne šole) (2008). http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmetniki/Predmetnik_splosni.pdf (10. 5. 2010).
- Jurić, V. (2007). Kurikulum suvremene škole. V: Previšić, V. (ur.). Kurikulum: teorije–metodologija–sadržaj–struktura. Zagreb: Zavod za pedagogiju, Školska knjiga, str. 253–307.
- Kerr, D. (2004). Education for democratic citizenship 2001–2004. All-European Study on Policies for Education for Democratic Citizenship (EDC). Regional Study. Western Europe Region. Strasbourg: Council of Europe, Slough: National Foundation for Educational Research.
- Milner, H. (2002). Civic Literacy: How Informed Citizens Make Democracy Work. Hanover: University Press of New England.
- Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i opće obvezno obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi (prijedlog) (2008). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2685> (11. 5. 2010).
- Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava (1999). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Nacionalni odbor za obrazovanje o ljudskim pravima.
- Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava od 2008. do 2011. godine (2007). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. <http://www.ljudskaprava-vladarh.hr/fgs.axd?id=1239> (10. 5. 2010).
- Nastavni plan i program za osnovnu školu (2006). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
- Novak, B., in Klemenčić, E. (2006). Edukacija inter(aktivnog) građanstva u školi. Političko obrazovanje, 2, št. 3-4, str. 71–95.
- Piršl, E., Marušić-Štimac, O., in Pokrajac - Bulian, A. (2007). The attitudes of students and teachers towards civic education and human rights. Metodčki obzori, 2, št. 2, str. 19–34.
- Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005–2010 (2005). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
- Preporuka (2002) 12 Vijeća ministara zemljama članicama o obrazovanju za demokratsko građanstvo (2002). Strasbourg: Vijeće Europe. http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/ Documents/By_Country/Croatia/2002_38_Rec_2002_12_Croatian.PDF (10. 5. 2010).
- Previšić, V. (2007). Pedagogija i metodologija kurikuluma. V: Previšić, V. (ur.). Kurikulum: teorije–metodologija–sadržaj–struktura. Zagreb: Zavod za pedagogiju, Školska knjiga, str. 15–37.
- Program građanskog obrazovanja Republike Srbije (2008). <http://www.gradjanske.org/page/civicEducationProgram/sr.html> (12. 5. 2010).
- Recommendation of the European Parliament and of the Council on Key Competences for Lifelong Learning (2005). Bruxelles: Commission of the European Communities. http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/keyrec_en.pdf (11. 5. 2010).
- Sardoč, M. (2005). Suvremeni izazovi građanskog odgoja: teorije, politike i koncepti. Politička misao, 1, št. 1, str. 34–53.

- Spajić - Vrkaš, V. (2001). *Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju: Zbirka međunarodnih i domaćih dokumenata*. Zagreb: Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO i Projekt »Obrazovanje za mir i ljudska prava za hrvatske osnovne škole«.
- Spajić - Vrkaš, V., Božić, J., in Piršl, E. (2003). *Croatia. Review on the Project on Quality Assurance in Education for Democratic Citizenship*. Zagreb: Research and Training Centre for Human Rights and Democratic Citizenship, Faculty of Philosophy, University of Zagreb.
- Spajić - Vrkaš, V., Kukoč, M., in Bašić, S. (2001). *Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju: Interdisciplinarni rječnik*. Zagreb: Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO i Projekt »Obrazovanje za mir i ljudska prava za hrvatske osnovne škole«.
- Spajić - Vrkaš, V., Stričević, I., Maleš, D., in Matijević, M. (2004). *Poučavati prava i slobode: Priručnik za učitelje osnovne škole s vježbama za razrednu nastavu*. Zagreb: Istraživačko-obrazovni Centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Strateški plan Zavoda za školstvo 2005–2007. (2005). Podgorica: Vlada Republike Crne Gore, Zavod za školstvo. http://195.66.163.162/download/strateski_plan_zzs.pdf (11. 5. 2010).
- Šimenc, M. (2003). *Civic education in Slovenia between past and future*. <http://www.jsse.org/2003/2003-2/slovenia-simenc.htm> (12. 5. 2010).
- Treaty of Lisbon (2000). Lisbon: European union. http://europa.eu/lisbon_treaty/take/index_en.htm (10. 5. 2010).
- Torney - Purta, J. idr. (1999). *Civic Education across Countries: Twenty-four National Case Studies from IEA Civic Education Project*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).
- Torney - Purta, J. idr. (2001). *Citizenship and Education in Twenty-eight Countries: Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).
- Trajkovski, I. (2003). *The Place and the Role of Civic Education in the Republic of Macedonia*. <http://www.jsse.org/2003/2003-2/macedonia-trajkovski.htm> (10. 5. 2010).
- Trajkovski, I., idr. (2004). *Project Education for Democratic Citizenship: From Policy to Effective Practice through Quality Assurance (EDC – QA Project)*. CEPS: UNESCO. http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/country-reports_macedonia_final.pdf (11. 5. 2010).
- Učni načrt: Državlјanska vzgoja in etika (2002). http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_obvezni/Drzavlјanska_vzgoja_in_etika_obvezni.pdf (11. 5. 2010).
- Vican, D., Bognar, L. in Previšić, V. (2007). *Hrvatski nacionalni kurikulum. V: Previšić, V. (ur.). Kurikulum: teorije–metodologija–sadržaj–struktura*. Zagreb: Zavod za pedagogiju, Školska knjiga, str. 157–204.
- Zajednička jezgra nastavnih planova i programa Bosne i Hercegovine (2003). http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/zajed-osn-hrv-bih-t06.pdf (12. 5. 2010).

Marina DIKOVIĆ (Juraj Dobrila University, Pula, Croatia)

CROATIAN EDUCATIONAL POLICY IN THE CONTEXT OF EDUCATION FOR CITIZENSHIP

Abstract: One of the priorities of contemporary education, as well as in long-life education, is to teach pupils how to actively participate in the community and contribute to it, in order to become well-informed, active, and responsible (i.e. more effective and influential) citizens. The majority of European countries, including the transition countries, have introduced Education for Citizenship, whose aim is the acquisition of civic literacy, into their educational policies as a separate, explicit educational goal. The aim of this paper is to consider and compare within the European context the concept of Education for Citizenship in Croatian educational policy of compulsory (primary) education. The current National Program on Primary Education (2006) included Education for Citizenship within integrated contents, whereas in the proposal of the National Frameworks of Curriculum for Pre-School Education and General Compulsory Primary and Secondary School Education (2008) it is determined as a cross-curricular content, module, or school subject. In accordance with the results of research conducted within this field and our own considerations, this paper aims to emphasize the importance of terminology and content determination of Education for Citizenship and its embedding into Croatian educational policy, which is a prerequisite of its implementation.

Key words: Croatian educational policy, Education for Citizenship, civic literacy, national curriculum